

УДК 342.731:327:13(091)

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i36.1105>**О. В. Голубовська**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2842-9955>

магістр філософії,

асистент кафедри філософії та педагогіки

Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

СВОБОДА ЯК ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Проблема свободи – одна з найважливіших проблем філософської антропології. Від неї залежить не тільки самореалізація і особиста доля кожної людини, але і доля всієї історії людства. Можливість і вміння правильно робити вибір є вагомою підставою для гармонійного, повноцінного існування людини.

Актуальність дослідження визначається тим, що і в сучасних реаліях людство продовжує вважати свободу однією з найважливіших і найнеобхідніших цінностей, без якої неможливе повноцінне самореалізоване існування.

Аналіз досліджень і публікацій. Свобода як філософсько-антропологічна проблема й досі досліджена недостатньо. Спроби досліджень переважно здійснені такими західноєвропейськими мислителями, зокрема Вільгельмом Віндельбандом, Карлосом Вальверде, Пітером ван Інвагеном.

Метою цієї статті є виявлення специфіки дослідження проблеми свободи в філософській антропології, що сприятиме вихованню самостійної гармонійної особистості, здатної здійснювати відповідальний моральний життєвий вибір.

Виклад основного матеріалу. Види визначення свободи впливають із сукупності модальних категорій – особливої їх групи, яка виражає відношення людини до світу. Головних таких відношень два: залежність і свобода; перше негативне, друге позитивне. Всі зусилля людей спрямовані на подолання залежності і підвладності, на досягнення свободи. Роль останньої настільки велика, що вся історія постає, за висловом Гегеля, як прогрес в усвідомленні свободи; додамо: і в її реалізації. Модальні категорії в цьому процесі утворюють поле, в якому відбуваються основні визначення свободи. Таких категорій три: випадковість, необхідність, можливість [1, с. 71].

Переважно свобода розглядалася як проблема онтологічна – внаслідок того, що корелювалася з необхідністю («свобода і необхідність»), а остання є визначеність скоріше не людини, а її оточення: в природі це – закони, розкриті та шукані природознавством, в бутті людей – матеріальні чинники. До того ж кореляція поставала як асиметрична: визначальною стороною була необхідність, а не свобода. Внаслідок цього часто несві-

домо, але постійно, свобода є такою властивістю в релігії (наприклад, в християнстві), а необхідність є відношенням людини до надлюдських умов і сил життя: фатум, Бог, природа. Тому попередньо можна зазначити, що «свобода – необхідність» – це фундаментальний зв'язок співвідношення: «людина – світ». Воно суттєве для неї, бо світ без людини може існувати, але не навпаки.

Безпосереднім оточенням людини є інші люди, суспільство. Суспільство, в якому постійно відбувається боротьба за свободу (життя і духу) і є основою, котра породжує проблему свободи. Соціальна свобода чи несвобода трансформується в релігійну та філософську її форми. При цьому вона набуває узагальнення, бо в релігії і філософії свобода розглядається вже не лише стосовно інших людей, а й світу як цілого – чи в матеріальному аспекті, чи в його уособленні в Бозі, дияволі і т.п. Тут вона і стає власне філософсько-антропологічною проблемою [1, с. 442-443].

Філософська антропологія ставить питання про те, чи наділена людина психофізичною свободою або ж, навпаки, її дії внутрішньо зумовлені.

Основна помилка всіх детерміністів полягає в наданні визначальної значущості тому, що має лише обумовлюючу значимість. Ми хочемо сказати: очевидно, що фізичні, біологічні, інстинктивні прояви, несвідомі чи підсвідомі глибини особистості, економічні та соціальні феномени, мова, культура, виховання тощо, зумовлюють чи обмежують здійснення свободи, а в деяких випадках можуть її взагалі унеможливити. Але в той же час вірно, що, як правило, всі ці обставини не визначають особистості фізично або психологічно до того, щоб вона діяла таким чином і не діяла інакше. Незважаючи на зазначену обумовленість, особистість все одно зберігає в нормі свободу вибору з кількох різних можливостей. Тому в багатьох випадках не можна з упевненістю передбачити, як саме поведеться конкретний людський суб'єкт у певних обставинах. Так само не можна передбачити ходу історії: часто в ній відбувається дещо несподіване – на відміну від природних суцільних, чий усталені закони ми знаємо і можемо передбачити їх наслідки. Історія – це непередбачувана пригода людської свободи [2, с. 259-260].

Людина, перед якою вперше постало питання, чи вільна я і в якій мірі, напевно відповість на нього спочатку так: бути вільним – значить вільно діяти, безперешкодно здійснювати свої бажання; я вільний тоді, коли мені ніщо не заважає робити так, як хочу. А на думку Вільгельма Віндельбанда: «Макрокосмічне або метафізичне поняття свободи набуває значно більш тверду позицію в тому випадку, коли воно відноситься не до окремого хотіння, а до тривалої сутності, яка сама проявляє волю особистості і претендує на початкову реальність останньої, на реальність, яка проявляє своє значення у всіх формах її діяльності, у швидкоплинних хотіннях так само, як і в постійних. Згідно з цим поняттям особистість потрібно розглядати як початкову складову частину дійсності, одну з субстанцій, самовизначеною сутністю якої зумовлений весь не маючий ні початку ні кінця хід світового буття» [4, с. 143].

Вільгельм Віндельбанд стверджує, що питання про свободу волі – це питання не школи, а життя: воно укорінене в наших самих безпосередніх переживаннях. Це питання, яке в тій чи іншій формі постає як особиста проблема перед кожною серйозно мислячою людиною [4, с. 2].

Воно є самим заплутаним з усіх питань, які представляє історія людського мислення. Свобода волі споконвіку була предметом не тільки теорії, але і постулату. При філософському розгляді її практичні мотиви мислення заявляють свої права так само енергійно, і здебільшого навіть енергійніше, ніж теоретичні. Навряд чи існує інше таке питання, при вирішенні якого теорії і постулати були б так нероздільно вплетені одна в одну, як в даному випадку [4, с. 5-6].

Існування свободи як здатності до самовизначення – здатності, яка проявляється у багатьох обставинах, – є настільки загальноприйнятним переконанням, що ніхто не наважився би його заперечувати. Без свободи у людському житті неможливо пояснити нічого: ні почуття відповідальності та моральності, які є глибоко укорінені в людині, ні безконечних і непередбачуваних поворотів історії, ні зусиль, ні надій людей. Якщо ми не свободні – значить ми є маріонетками в руках долі, її таємничих і невблаганних сил. Але якщо бути щирими, то ми визнаємо, що це не так, і поводимо себе в житті як вільні та відповідальні істоти [2, с. 257].

З того моменту, як людська особистість досягає достатнього рівня пізнавального розвитку, вона усвідомлює необхідність реалізувати себе серед безлічі реальностей і разом з ними. Ми виявляємо себе існуючими як даність, і існуючими у світі, який ми не обирали, в обставинах, які не залежать від нас. В них і серед них ми змушені обирати і обираємо, здійснюючи акт воління. Воля – це здатність, завдяки якій ми покликані вирішувати

та вирішуємо, керуючись розумінням і розумом, чим ми хочемо бути і якими бути у житті. Це здатність надавати смислу і значення власній діяльності, через неї – самому існуванню. Тут ми вже окреслюємо найбільш характерний та невід'ємний вимір людської волі – вимір свободи [2, с. 248].

Людське пізнання досягає повноти змісту в здійсненні вільної дії. В той час, коли тварина самореалізується за рахунок біологічних потенцій, людина повинна розвивати свої здібності та здійснювати проєкт власного життя шляхом самостійних рішень, приймати які може тільки вона. Якщо пізнання має своїм об'єктом все суще, якщо людська воля може прагнути до всього благого, то останнє рішення людини перед обличчям буття і блага залежить від її вільного вибору. Воно ніде не зазначено заздалегідь і не зумовлено. Саме в такому самовизначенні особистість реалізує смисл свого життя [2, с. 254-255].

Ми знаємо, що правильний вибір часто залежить від того, наскільки добре ми знаємося на тих чи інших речах, і ніхто не може похвалитися тим, що він досить добре знається, орієнтується в усіх справах, серед яких доведеться робити вибір. У нас є свобода, але ми воліємо не користатися нею, коли йдеться про речі, яких ми не знаємо [5, с. 103].

Свобода – це не тільки вибір поміж уже наявних можливостей, а й творчість, створення зовсім нових речей, передбачити які неможливо [5, с. 96].

Свобода – це наш елементарний досвід, досвід, притаманний кожній людині; цей досвід настільки елементарний, що його не можна розкласти на окремі частини, кожна з яких можна було б проаналізувати, зокрема тому свобода може здаватися дійсністю, яку не можна довести. Однак немає жодного приводу не довіряти нашому досвіду, дарма, що він елементарний. Справді, ми самі даємо поштовх нашим діям. Неправда, що ми є знаряддям різних сил, які взаємно зіштовхнулися у світі, хоча, звичайно, ми залежимо від законів природи. Ми теж ставимо перед собою цілі – хороші чи погані, яких хочемо досягти. Зовнішні обставини або інші люди можуть звести всі наші старання нанівець, наприклад, ми можемо бути настільки skutими фізично, що не можемо здійснити жодного ефективного вибору, але це ще не позбавляє нас самої здатності вибирати, хоча й обмежує її. Таким чином така свобода дана людям разом з їхньою людською природою, вона є основою того, що людське. Свобода створює людину, виокремлюючи її з самого буття [5, с. 97-98].

Августин, здійснюючи аналіз власної особистості, в якості найпотемнішого внутрішнього ядра знаходив волю [3, с. 236].

При цьому, на думку Августина та Канта, ми вільні тільки тоді, коли вибираємо добро, а не зло, тобто нашу свободу визначає зміст вибору, а не сама здатність вибирати.

Об'єктом свобідної волі завжди є благо. Ми не здатні обирати зло як таке. Коли ми вибираємо найгірше, яке повсякденною мовою ми називаємо злом і справді може бути моральним злом, наприклад: крадіжка, неправда, недотримання взятого на себе зобов'язання, – ми вибираємо *sub ratione boni* (з міркувань блага): заради того блага, яке це нам принесе, хоча і усвідомлюємо, що це меншою мірою є благо, а більшою – моральне зло. Така необхідна, але недостатня умова людської свободи.

Отже, людина тим вільніша, чим краще вона обирає, і вибирає тим краще, чим більше благо вона обирає. Інакше кажучи, свобода полягає не у свавільній рішучості робити те, що заманеться, як часто вважають, а у належному звільненні від поганих та антилюдських потягів. Таке звільнення дозволить нам вибирати те, що є найкращим і приведе нас до цілей, мети, які визначаються людською реальністю. Свобода рівнозначна не до забанки, а до звільнення від забанки. Єдеякі істини і деяка ієрархія об'єктивних цінностей, які показують, яке рішення буде найбільш особистісним. Саме його ми повинні прийняти для того, щоби стати особистістю або повніше реалізувати своє особисте буття, для того, щоби вчинити добре у моральному відношенні. Далі впливає наше самовизначення, за яке суб'єкт несе відповідальність.

Вирішальним аргументом у підтвердженні існування нашої свободи є вірогідний та універсальний досвід, який не піддається сумніву. Його можна заперечувати тільки з позиції ідеології, яка не приймає до уваги реалій людського життя, або з позиції дослідження, яке здійснюється за допомогою непридатного методу. Ми постійно опиняємося в ситуації альтернативи, коли нам потрібно робити вибір і приймати рішення. Іноді це передбачає попередній розгляд, обговорення з іншими, щоби не помилитися у виборі. Ми усвідомлюємо, що несемо відповідальність за власне рішення. Це може турбувати і навіть обтяжувати нас, тому що, роблячи вибір, ми вибираємо самих себе. В деяких випадках ми воліли б, щоби за нас прийняли б рішення інші, але готовність прийняти відповідальність за власне рішення є ознакою людської зрілості. Кожен відповідає за вибір, який здійснює. А спроби уникнути цієї відповідальності марні: адже так чи інакше ми завжди вибираємо, навіть якщо обрали можливість не вибирати [2, с. 260-261].

Комусь дано мати міцнішу волю, комусь ні. Шлях зла завжди легший. Творення добра вимагає значно більших вольових зусиль [6, с. 121].

Вільне за вибором рішення моральної людини діє з глибини її внутрішньої природи, тому що постійними і пануючими мотивами в ній є мотиви етичні. Між свободою вибору і моральною свободою немає ні необхідної згоди, ні необхідного протиріччя. Чим далі вони розходяться, тим нижче

стоїть етична цінність індивідуума; чим вище розвинута остання, тим більше вони наближуються до свого єднання. На думку Вільгельма Віндельбанда, до тих пір, поки людина приймає те, що її робить морально вільною, за обмеження своєї природної свободи вибору, до тих пір її індивідуальна сутність ще далека від етичного, розумного ідеалу людства [4, с. 99].

Заперечення свободи волі спричиняє заперечення моральної відповідальності. І це не дивує: адже навряд чи хтось припускає, що ми можемо бути морально відповідальними за те, щодо чого ми не мали вибору. Але, якщо реальність моральної відповідальності спричиняє існування свободи волі, то на думку Пітера ван Інвагена, ми маємо прекрасну, фактично неперевершено гарну підставу визнати існування свободи волі [8, с. 313].

Джон Стюарт Міл вважає, що єдиною сферою поведінки людини, за яку вона несе відповідальність перед суспільством, є те, що стосується інших. У сфері ж, що стосується лише неї самої, її незалежність, справді, є абсолютною. Індивід має повне право вільно розпоряджатися собою, своїм власним тілом і розумом.

Але існує сфера дій, де суспільство, на відміну від індивіда, має лише непрямий інтерес, якщо має його взагалі. Ця сфера охоплює ту частину життя чи поведінки людини, що стосується лише її самої, або, якщо це стосується ще й інших, то їхня згода і участь в цій сфері є вільною, добровільною і не основана на ошуканстві. Коли ця сфера стосується лише самої людини, то мається на увазі лише безпосереднє відношення і лише перший із зазначених випадків, бо все, що якимось впливає на людину, може вплинути через неї і на інших. Отже, це є невід'ємною зоною людської свободи. Вона включає в себе, по-перше, внутрішні володіння свідомості, що вимагають свободи совісті в найвичерпнішому розумінні, свободи думки й почуттів, абсолютної свободи міркувань та ставлення щодо будь-яких предметів – практичних чи теоретичних, наукових, моральних чи теологічних. Може здатися, що свобода слова й публікації думок підпадає під інший принцип, оскільки вона належить до тієї сфери поведінки індивіда, яка стосується інших людей. Але маючи майже таке ж важливе значення, як і свобода самої думки, і значною мірою базуючись на тих самих підвалинах, вона практично від неї невід'ємна. По-друге, цей принцип вимагає свободи смаків і занять, свободи оформлювати план нашого життя, що відповідає нашому характеру, свободи робити те, що ми хочемо, і приймати можливі наслідки – без жодних перешкод із боку собі подібних, доки те, що ми робимо, не шкодить їм, навіть якщо наша поведінка здається їм дурною, збоченою чи хибною. По-третє, з цієї свободи кожного індивіда впливає свобода (в тих самих межах) будь-якої

сукупності індивідів, – свобода об'єднуватися з будь-якою метою, що не несе шкоди для інших. При цьому маємо на увазі, що особи, які утворюють спілку, є повнолітніми й не зазнають примусу чи ошуканства.

Жодне суспільство, де немає цих свобод, загалом, не є вільним, хоч би якою була його форма правління; і не є повністю вільним жодне суспільство, де вони не існують в абсолютній і безумовній формі. Свобода заслуговує свого імені лише тоді, коли досягнення нашого блага відбувається нашими власними способами – доки ми не намагаємося позбавити інших людей їхніх благ або перешкодити їхнім зусиллям тих благ досягти. Кожен здатний сам добре охороняти власне здоров'я, чи то тілесне, чи психічне і духовне. Людству більше йде на користь, коли кожен дозволяє іншим жити так, як їм здається добре, ніж коли кожного змушують жити так, як здається добре іншим [7, с. 21-22].

Еволюція суспільних відносин, формування демократичних установ породили новий тип тлумачення свободи – як вибору, онтологічну базу котрого становить наявність багатьох можливостей, серед яких можна вибирати і визначати через це мету діяльності і життя. Свобода як вибір траплялася у світоглядних побудовах і раніше. А згодом, особливо в ХХ ст., свобода як феномен можливостей і вибору. стала домінуючим визначенням, принаймні для цього були підстави в демократично розвинутих країнах [1, с. 71].

Приймаючи за основу положення про свободу як сутнісну ознаку буття людини, можна стверджувати, що свої конкретні форми вияву вона набуває саме під впливом соціально-культурних чинників. Відтак, їх вплив на свободу особистості заперечує, з одного боку, сваволю, тобто відсутність будь-яких моральних перешкод у її самодії, а з іншого – суворий детермінізм, виявляючи саму свободу як умову існування людини взагалі. Відповідно, феномен утвердження індивідуальної свободи в процесі самореалізації ґрунтується на самій сутності особистості, котра розкривається лише при її одночасній взаємодії із соціальним середовищем. Останнє ж містить сформовані зв'язки та взаємовідносини елементів, культурних цінностей, норм і правил, які відіграють важливу організуючу роль для здійснення цього процесу. Свобода самореалізації особистості відображає конфлікт між соціальними умовами, які намагаються обмежити будь-яку діяльність (також і самодію) рамками законів наявного буття, та індивідом, котрий намагається розширити сфери саморозвитку і покращити їх, подолавши встановлені в суспільстві форми несвободи.

Оволодіння свободою є складним структурованим процесом, кінцевою метою якого передбачається вироблення індивідуальної здатності здійснення відповідального вибору [9, с. 48-49].

Індивідуальна свобода є якісно новою ознакою сформованої особистості, котра реалізує сутнісні сили на основі самообмеження та самодетермінації, що вже вирізняє свободу від сваволі. Обов'язковою умовою для процесу самореалізації, основна спрямованість якого полягає у виявленні індивідуальності (як екзистенційної характеристики особистості), виступає внутрішня свобода індивіда [9, с. 50].

Індивід приречений завжди здійснювати вибір у межах власної окремоті, чому сприяє його здатність прислухатися до своєї екзистенції. Таким чином, його діяльність містить у собі нескінченну множинність способів самореалізації.

Індивідуальна свобода (самостійність) має два виміри, перший з яких визначає таку об'єктивну ситуацію у життєвому просторі індивіда, коли він не зазнає впливу від зовнішнього примусу («свобода від»), має можливість самостійно приймати відповідальні рішення, здатний до самоконтролю. Другий вимір належить до сфери суб'єктивної реальності й характеризує індивідуальне буття людини як здатність на основі раціональних (логічних операцій думки) та ірраціональних (інтуїція, надчуттєве) критеріїв користуватись правом вибору у різних життєвих моментах. Це передусім моменти, коли метою ставляться особистісні саморозвиток та самореалізація, за умови вироблення таких якостей як цілеспрямованість, воля, послідовність тощо. У самому понятті «особистість» вміщується зовнішній, поверхневий соціальний образ, котрий приймається індивідуальністю у конкретних життєвих ситуаціях, виконуючи відповідні до кожної з них ролі. Але у процесі самореалізації та саморозвитку лише особистість, котра володіє індивідуальною свободою, здатна контролювати не лише зовнішні обставини, але й власні, часто несвідомі, пориви, прагнення [9, с. 52-53].

Соціальне буття особистості окреслене не тільки об'єктивно діючими на цей момент соціальними відносинами, але й сформованими соціокультурними ідентичностями, які не завжди відповідають існуючим актуальним соціальним відносинам. Саме соціальність характеризує людину як істоту, яка реалізує свою справжню родову сутність лише як суб'єкт певних соціальних процесів, у яких вона здатна задовольняти свої вітальні, духовні та інші потреби, зокрема і потребу в самореалізації, здатна змінювати соціальне середовище та соціальні умови, знаходити своє місце у суспільстві, формуватись і розвиватись під впливом соціальних детермінант, знімати негативний детермінізм за допомогою уміння володіти й розпоряджатись свободою. Обов'язковими характерними рисами особистості є її автономність та свобода. Важливою детермінантою соціального буття індивіда виступає у першу чергу його суб'єктивна сфера [9, с. 55].

Отже, не може бути людини як особистості поза процесом самореалізації, без прояву та втілення у соціальному бутті її індивідуальності за допомогою свободи волі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На мою думку, абсолютної свободи в реальному світі, де взаємодіють багато дуже різних людей, не існує. Перш за все, свобода необхідна людині для того, щоб самостійно прийняти відповідні рішення, які допоможуть їй прожити своє життя таким чином, щоб якнайкраще пізнати себе і виконати свою життєву задачу. При цьому ні в якому разі не можна порушувати свободу самовираження інших людей. За кожне із прийнятих рішень людина несе особисту моральну відповідальність. Тому ніхто не повинен нав'язувати нікому свої погляди. Лише вільні люди, а не особи з рабською психологією, здатні зробити висновки з своїх помилок, творити щось нове, вдосконалювати світ і робити його кращим.

Проблема свободи не може втратити своєї актуальності допоки в світі існують люди, які прагнуть до самореалізації, готові приймати життєві виклики, робити правильний вибір і брати на себе відповідальність.

Література

1. Булатов М. О. Філософський словник. К.: Стило, 2009. 575 с.
2. Вальверде, Карлос. Філософська антропологія. Москва: «Християнська Росія», 2000. 412 с.
3. Виндельбанд, Вільгельм. Історія філософії: Пер. с нем. К.: Ника-Центр, 1997. 560 с.
4. Виндельбанд В. О свободі волі. Минск: Харвест; Минск: АСТ, 2000. 208 с.
5. Колаковський, Лешек. Міні-лекції на максіми / Пер. з пол. Р. Харчук. К.: Основи, 1999. 133 с.
6. Метельова Т.О. Світоглядно-антропологічні основи західноєвропейської філософії: від архаїки до модерну. К.: Українська книга, 2002. 280 с.
7. Міл, Джон Стюарт. Про свободу: Есе / Пер. з англ. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 463 с.
8. Пітер ван Інваген. Нарис про свободу волі. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 344 с.
9. Слюсар В. М. Феномен свободи в культурній самореалізації особистості: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 256 с.

Анотація

Голубовська О. В. Свобода як філософсько-антропологічна проблема. – Стаття.

У статті розглядається питання свободи як філософсько-антропологічної проблеми, яка постає в сучасних реаліях як особиста проблема перед кожною серйозно мислячою людиною. Свобода була, є і надалі буде залишатися однією з найважливіших і найнеобхідніших цінностей, без якої неможливе повноцінне самореалізоване існування.

Усвідомлення існування свободи як здатності до самовизначення, її констатація є у нерозривному зв'язку із моральною відповідальністю. Без свободи у людському житті неможливо пояснити ні почуття відповідальності та моральності, ні зусиль, ні надій людей, ні безконечних і непередбачуваних поворотів історії. Саме через здійснення вільної дії людське пізнання здатне досягати повноти змісту. Завдяки волі ми маємо вирішувати і вирішуємо, керуючись розумом і розумінням, якими ми хочемо бути та якими маємо бути у житті. Ми здатні надавати смислу і значення нашій власній діяльності, а через неї – самому існуванню. При цьому ми окреслюємо найбільш характерний та невід'ємний вимір людської волі – вимір свободи.

Свобода як феномен можливостей і вибору стає домінуючим визначенням у демократично розвинутих країнах. Свобода як сутнісна ознака буття людини набуває своїх конкретних форм прояву саме під впливом соціально-культурних чинників. Людина як соціальна істота, задовольняючи потребу в самореалізації, здатна змінювати соціальне середовище та соціальні умови, знаходити своє місце у суспільстві, розвиватися та формуватися під впливом соціальних детермінант, знімаючи при цьому негативний детермінізм за допомогою вміння володіти й розпоряджатися свободою.

Прагнення людської волі до блага залежить від можливості вільного вибору людини. Нашу свободу визначає зміст вибору, а не сама здатність обирати. Тому людина тим вільніша, чим краще вона обирає, і вибирає тим краще, чим більше блага вона обирає.

Завдяки існуванню свободи особистість реалізує смисл свого життя. Але у процесі самореалізації та саморозвитку лише особистість, котра володіє індивідуальною свободою, здатна контролювати не лише зовнішні обставини, але й свої власні прагнення. Саме свобода робить людину творчою особистістю, яка здатна привносити у світ нове.

Ключові слова: свобода, воля, свобода волі, людина, розум, вибір, моральна відповідальність, благо.

Summary

Holubovska O. V. Freedom as a philosophical and anthropological problem. – Article.

The article considers the issue of freedom as a philosophical and anthropological problem that arises in modern realities as a personal problem for every seriously thinking person. Freedom was, is and will continue to be one of the most important and necessary values, without which a full-fledged self-fulfilling existence is impossible.

Awareness of the existence of freedom as a capacity for self-determination, its statement is inextricable connection with moral responsibility. Without freedom in human life, it is impossible to explain either the sense of responsibility and morality, nor the efforts, nor the hopes of people, nor the endless and unpredictable turns of history. It is through the exercise of free action that human cognition is able to achieve completeness of content. Through will, we must decide and decide, guided by reason and understanding of what we want to be and what we should be in life. We are able to give meaning and meaning to our own activities, and through it to existence itself. At the same time, we outline the most characteristic and inalienable dimension of human will – the dimension of freedom.

Freedom as a phenomenon of opportunity and choice becomes the dominant definition in democratically developed countries. Freedom as an essential feature of human existence acquires its own specific forms of manifestation under the influence of socio-cultural factors. Man as a social being, satisfying the need for self-realization, is able to change the social environment and social conditions, find his place in society, develop and form under the influence of social determinants, while removing negative determinism through the ability to own and dispose of freedom.

The desire of the human will for good depends on the possibility of free choice of man. Our freedom is

determined by the content of choice, not by the ability to choose. Therefore, a person is freer the better he chooses, and the better he chooses, the more good he chooses.

Thanks to the existence of freedom, the individual realizes the meaning of his life. But in the process of self-realization and self-development, only a person who has individual freedom is able to control not only external circumstances, but also his own aspirations. It is freedom that makes a person a creative person who is able to bring new things into the world.

Key words: freedom, will, free will, man, mind, choice, moral responsibility, good.